

odgovornost nacije. Nacizam se izdvaja kao period diskontinuiteta u nemačkoj istoriji između 1933. i 1945, izoluje se kao vanredna situacija, dublji kontinuitet se poriče, a veza sa "normalnim stanjem" se zamagljava (Heimannsberg 1992). Sledeći korak je relativizacija nacizma uz pomoć teorija o totalitarizmu, koje nivelišu razlike u zločinima preusmeravajući suočavanje sa vlastitom krivicom u antikomunizam. Mračne tačke (konc logori) potiskuju se izvan građanske normalnosti, a istorijsko znanje fragmentarizuje po obrascu – "nacizam to je istorija drugih". (U Hrvatskoj se danas ustaškim zločincima ne sudi za genocid, već samo za ratni zločin protiv civilnog stanovništva). Otvaranje problema kolektivne krivice odgovornosti u Nemačkoj teče sporo i neravnomerno. Vredno je pažnje zalaganje jedne struje u nemačkoj psihijatriji za psihoterapeutsko suočavanje sa istorijom u kolektivnoj aktivnosti sećanja. Rasprava o nacizmu suočava se sa individualnim sećanjima i iskustvom žrtava, traumatizacije zbog kolektivnog ćutanja nastoje se prevazići suočavanjem potomaka sa zločinima predaka, a psihoterapija pomaže kod ublažavanja napetosti. U tom procesu važno je prepoznavanje i priznavanje činjenica, suočavanje sa istinom, emotivno saučestvovanje i reakcija, a prevladavanje emotivnog i moralnog konflikta olakšava integracija saznanja, značenja i različitih emotivnih reakcija (Heimansberg 1992, S. 23).

Bilo bi pogrešno misliti da pomenuto suočavanje sa fašizmom obavezuje samo Nemce i da prikazani psihoterapeutski pristup ima samo lokalni značaj. Ne manje je i u Jugoslaviji nužno racionalno i trezveno suočavanje sa šovinističkom i fašističkom praksom u minulom građanskom ratu. Antišovinistička socijalizacija koja podrazumeva suočavanje žrtava i zločinaca, ali i otvaranje odgovornosti političkog vrha i inteligencije za snaženje šovinizma i genocida, nužan je put reintegracije društva i ublažavanja raznovrsnih napetosti. Svako potiskivanje prošlosti i prebacivanje odgovornosti za rat na strane sile ili večne istorijske neprijatelje nacije je zamagljivanje realnosti koje može najviše da šteti budućim generacijama jer će dobijati krive odgovore na pitanja o odgovornosti predaka za iracionalne genocidne zločine. Fašizam prisutan u poslednjem jugoslovenskom građanskom ratu će u ličnom pogledu biti traumatski potencijal za generaciju koja će se u sklopu nužne saradnje sa okruženjem pitati o ratnoj prošlosti najbližih, a u grupnom pogledu će biti latentni rezervoar raznovrsnih ideologizacija, netrpeljivosti i šovinizma. Otvoreno i trezveno suočavanje sa genocidnim iskustvom umesto zataškavanja i kolektivnog ćutanja uslov je nepotisnutog odnosa kako prema ličnoj porodičnoj prošlosti tako i kolektivnim izlivima iracionalnosti, ali je i pitanje racionalnog utvrđivanja odgovornosti i krivice. Slično Nirnbergu i Hag je samo polovično rešenje. Sve dok se ne istraže mehanizmi šovinizacije odozgo i latentne spremnost za prihvatanje odozdo, minuli fašizam će izgledati kao eksces koji treba potisnuti iz kolektivnog sećanja.

Prikazane polemike o živoj aktuelnosti fašizma ne zaslužuju pažnju samo kao idejni sporovi unutar zemalja opterećenih fašističkom praksom, već su deo opštije promene u odnosu prema fašizmu širom Evrope. Tako u Italiji sve do polovine 1960-ih godina nije bilo upadljive podele na leve i desne teorije o fašizmu, jer su od komunista pa do hrišćanskih demokrata svi bili na poziciji rezistencije, tj. antifašizma. Razilaženja počinju od kraja 1960-ih sa radovima Renca de Felicea (Felice) i polemikama oko "konformističkog antifašizma" koji je obuhvatao niz tumačenja od personaliziranja fašizma preko Musolinija do teze da je fašizam izum antifašista (Uessler 1994). U Francuskoj kao reakcija na jun 1968. dolazi do svojevrsne intelektualizacije i modernizacije ekstremne desnice u radovima A. de Benoisa (Benoist) i ostalih pripadnika nove desnice. Zalaganje za kulturnu revoluciju zdesna i aristokratski